

ЄВРОПЕЙСЬКА КОМІСІЯ: ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ І ПОВНОВАЖЕННЯ

Яковюк І.В.,

д.ю.н., професор кафедри міжнародного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена розгляду еволюції правового статусу Комісії Європейського Союзу, визначення правових засад її формування й функціонування, аналізу її місця й ролі в інституційному механізмі ЄС, а також взаємодії з іншими інститутами ЄС під час реалізації його завдань і функцій.

Ключові слова: Європейська Комісія, Європейський Союз, європейська інтеграція, інституційний механізм ЄС.

Яковюк И.В. / ЕВРОПЕЙСКАЯ КОМИССИЯ: ПОРЯДОК ФОРМИРОВАНИЯ И ПОЛНОМОЧИЯ / Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина

Статья посвящена рассмотрению эволюции правового статуса Комиссии Европейского Союза, определению правовых основ ее формирования и функционирования, анализу ее места и роли в институциональном механизме ЕС, а также взаимодействию с другими институтами ЕС в процессе реализации его задач и функций.

Ключевые слова: Европейская Комиссия, Европейский Союз, европейская интеграция, институциональный механизм ЕС.

Yakoviyk I.V. / THE EUROPEAN COMMISSION: ORDER OF FORMATION AND POWERS / Yaroslav Mudry National Law University, Ukraine

The place of the European Commission in the EU institutions hierarchy and its role in the EU functioning have been different. Besides, the researchers traditionally face a problem to what branch of EU power it belongs. All these conditions actuality of the researches devoted to the studies of the evolution of the legal status, determination of the legal background of its formation and functioning, analysis of its place and role in the EU institutional mechanism, and to its correlation with other EU institutions in the course of realization of its tasks and functions.

The following scientists were engaged in research of the specified question: S. Gotzi, M. M. Birjukov, M. Yu. Kaveshnikov, O. V. Stankevich, I. V. Yakoviyk and others.

The article analyzes the problem of definition of the EU Commission legal status, the system of demands to the EU members and to the Member States which are called upon to provide its supranational status and independence in the course of decision-making and decision-taking is marked out. The mechanism of correlation of the Commission with other EU institutions is the context of the EU «balance of powers» is studied. The problem of creation of the «economic government» alongside with the Commission is analyzed, and the conclusion about unreasonableness of this step at present stage of integration is made.

The European Commission is the leading supranational EU institution. Juridical practice by extended interpretation of the framed statements of the establishing documents facilitated the formulation of unwritten principle which provides for participation of the Commission in realization of all managerial functions and decision-making in the form of legal acts. Although the EU Commission activity resembles the work of national government, it can not be qualified as executive branch of power because alongside with realization of executive and executive-administrative activity it realizes important legislative powers.

Key words: European Commission, European Union, European integration, institutional mechanism the EU.

В інституційному механізмі ЄС Європейська комісія посідає четверте місце серед інститутів ЄС, що відбиває сучасне бачення ієрархії об'єднання. Однак на час заснування ЄСВС Вищий керівний орган, який був попередником Комісії, займав перше місце в цій структурі. Таким чином її місце в ієрархії інститутів ЄС, а також роль у функціонуванні інтеграційного об'єднання неодноразово зазнавала змін, що лише ускладнює вирішення питання стосовно віднесення європейської комісії до відповідної «гілки» влади. Усе це засвідчує актуальність досліджень, присвячених розгляду еволюції правового статусу цього інституту, визначення правових засад її формування й функціонування, а також аналізу її місця і ролі в механізмі «стримувань і противаг» ЄС.

Дослідники стикаються з труднощами, намагаючись визначити статус Комісії. Так, при її розгляді у функціональному аспекті автори акцентують увагу на її виконавчій та владно-розпорядчій діяльності, роблячи в підсумку висновок, що Комісія уособлює виконавчу гілку влади [9, с. 4], або розглядають її як провідний інститут ЄС, що реалізує повсякденне оперативне управління [1, с. 128–129]. У інших публікаціях підкреслюється, що Комісія виконує в ЄС функції цивільної служби і володіє монополією на здійснення права законодавчої ініціативи [12, с. 29]. В окремих публікаціях вона порівнюється з «мотором інтеграції», що виробляє рекомендації стосовно політичних акцій ЄС і виступає своєрідним стражем інтересів Союзу [14, с. 110]. Деякі автори ототожнюють Комісію з урядом, зазначаючи, що вона «подібна до кабінету», у якому кожний її комісар відповідає за проведення політики в певній

сфері, на що їх опоненти зауважують, що Комісію умовно можна розглядати лише як певну частину уряду, якщо говорити про уряд у цілому. Але й таке сприйняття цього інституту не коректне, оскільки уряд правомочний приймати рішення, тоді як Комісія цього права позбавлена. Точніше було б асоціювати її з вищою бюрократією виконавчої влади [7, с. 388].

Вищий керівний орган був покликаний визначити пріоритети розвитку ЄСВС і забезпечити досягнення цілей інтеграції (ст. 8 ДЕСВС). Це обумовило вироблення для його членів, кандидатури яких висували національні уряди і які призначалися за їх спільною згодою, а також держав-членів системи вимог (ст. 9 ДЕСВС), яка мала забезпечити наднаціональний характер інституту і незалежність працюючих у ньому чиновників. Мова йде, зокрема, про таке: члени Комісії зобов'язані діяти в інтересах Співтовариства; їм забороняється звертатися із запитом і отримувати інструкції від будь-якого уряду або іншого органу; вони зобов'язані утримуватися від дій, що несумісні з їх обов'язками; їм забороняється займатися іншою діяльністю за винагороду або безоплатно; на держави-члени покладалася обов'язок поважати незалежність членів Комісії і відповідно утримуватися від спроб вплинути на них під час виконання ними своїх обов'язків. З метою забезпечення незалежності Комісії і її членів вказані вимоги поширювали свою дію як на час перебування вказаних чиновників на посадах, так і після звільнення з них (ст. 9 ДЕСВС). Порушення вимог було підставою для звільнення Судом (за запитом Ради або Комісії) члена Комісії з посади або позбавлення права на пенсію чи інших

привілеїв, що заміняють її. Ці вимоги у незмінному вигляді діють і сьогодні [8]. Однак формування першого складу Комісії виявило певні моменти, які не зовсім відповідали положенням установчих договорів:

по-перше, розподіл портфелів відбувався не за професійними якостями і досвідом роботи, а був зорієнтований на задоволення національних інтересів [17, с. 44]. Між державами-членами існувала своєрідна джентльменська угода, відповідно до якої розподіл посад між державами-членами здійснювався відповідно до частки їх внеску до бюджету ЄС і лише на нижчих щаблях управлінської ієрархії ці пропорції порушувалися. У цих умовах виникла ситуація, коли в окремих генеральних директоратах сформувалися національні угруповання, що породили проблему непрофесіоналізму і неефективності роботи окремих співробітників і навіть цілих підрозділів Комісії, на що вказували комітети експертів, створені Європарламентом [5, с. 179]. Реформи інституційного механізму ЄС мали на меті певною мірою змінити такий підхід до комплектації Комісії, а з часу суттєвого розширення ЄС – і на відхід від правила, згідно з яким кожна держава має право претендувати на одне місце в Комісії. Однак, відхід від цього підходу зустрічає опір держав-членів, які вимагають дотримання принципу рівного представництва в цьому інституті;

по-друге, розподіл коштів між генеральними директоратами відбувався, виходячи зі стратегічних інтересів, а не нагальних потреб, що призвело до перекосів в їх укомплектованості кадрами та в рівні завантаження;

по-третє, до середини 70-х рр. робота Комісії і її директоратів була організована на основі французького адміністративного права і положень про державну службу [5, с. 36–37].

Провал ратифікації ДЄОС і припинення розробки проекту ДЄПС, а також занепокоєння національних урядів щодо того, що наділення Комісії ЄЕС повноваженнями, які реалізовував Вищий керівний орган ЄСВС, в умовах надзвичайно широкої компетенції ЄЕС призведе до суттєвого посилення ролі наднаціональних інститутів, негативно позначилися на статусі Комісії. Як наслідок, в ієрархії інститутів ЄЕС і Євроатому Комісія з першого місця опустилася на третє, тоді як Рада з третього місця піднялася на друге (ст. 4 ДЄЕС), що обумовило зміну повноважень інститутів і співвідношення між ними. Так, до Ради перейшло не лише право прийняття рішень (за ДЄСВС (ст. 14) це право належало Комісії), але й визначення умов їх застосування та здійснення управлінських дій (ст. 145 ДЄЕС), що обмежило повноваження Комісії. Крім того, в ЄЕС було запроваджено більш жорсткий контроль з боку Ради за Комісією, аніж аналогічний контроль Ради за Вищим керівним органом в ЄСВС [6, с. 22]. Стосовно ролі Комісії в інституційній системі Євроатому С. Гоці констатує, що, на відміну від Вищого керівного органу ЄСВС і Комісії ЄЕС, вона через низку мотивів так і не змогла посправжньому ствердитися [2, с. 24].

У 1965 році було підписано Договір про злиття, відповідно до якого з 1967 року повинна була працювати єдина для трьох Співтовариств Комісія, що не забезпечило підвищення її значення. Зниження активності Комісії під час розв'язання питань, які зачіпали інтереси провідних держав-членів, і, як наслідок, довіри до неї з боку національних урядів відбулося під час кризи «пустого крісла». У результаті Комісія продовжувала розробляти законопроекти і доповіді з актуальних питань, проте без активної підтримки з боку тандему Німеччина–Франція і в умовах постійних змін голови Комісії [2, с. 25], які не мали шансів на реалізацію. Таким чином Комісія поступово відійшла від активного відстоювання перед Радою власної позиції з розроблених нею законопроектів і спиралася на положення ст. 100 ДЄЕС, які передбачали прийняття законопроектів одноголосно членами Ради. Як наслідок, наприкінці 1960-х рр. і до кінця 1970-х рр. Комісія являла собою не

наднаціональну, а традиційну міжнародну бюрократію [5, с. 37–38].

Ситуація ще більш ускладнилася після того, як розпочався процес розширення Європейських співтовариств. Про пониження ролі Комісії свідчить те, що голова Комісії не брав участі у підписанні договорів про розширення Співтовариств, а її роль при підготовці Ломейської конвенції 1975 року була обмежена суто технічною та адміністративною підтримкою держав-членів [5, с. 37]. Якщо період 1967–1977 рр. дослідники визначають як десятиліття застою, то значною мірою це зумовлено втратою Комісією своїх позицій, її перетворенням на технократичний, а не політичний інститут.

Однак період застою змінився активізацією інтеграції, що призвело до зростання ролі й значення Комісії. Підняття її статусу було обумовлене низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників. До перших слід віднести постановку завдання стосовно створення єдиного ринку, реалізацію якого могла забезпечити лише Комісія, а також перепідпорядкування Комісії структурних фондів, а отже, набуття нею повноважень щодо розподілу фінансів. Серед суб'єктивних чинників слід виокремити, по-перше, призначення на посаду голови Комісії політиків, які мали значну політичну вагу як на загальноєвропейському, так і на національному рівні, по-друге, відновлення плідної співпраці керівників франко-німецької вісі з питань просування об'єднаного процесу та утворення своєрідного альянсу Франція – Німеччина – Комісія, що надало політичної ваги голові останньої (голову Комісії за посадою було включено до складу Європейської Ради) та забезпечило просування її ініціатив; по-третє, підтримка Комісії зі сторони впливових неурядових структур, які розглядали її як новий канал лобювання своїх інтересів у масштабах Співтовариств. У результаті завдяки, з одного боку, інституційним реформам, а з другого – використанню головами, починаючи з Ж. Делора, «урядових» методів керівництва, Комісія дедалі більше набувала ознак, що властиві національним урядам.

Таким чином, з 1980-х рр. розвиток інституційної структури ЄС відбувався шляхом зростання ролі й розширення повноважень Комісії, внаслідок чого вона поряд з Радою перетворилася на провідний інститут ЄС, а її повноваження набули збалансованості [15, с. 2]. Щоправда збереження цієї тенденції вимагало від Комісії значних зусиль, що пов'язано з двома головними причинами. По-перше, організаційний принцип Союзу – представництво власних інтересів – кожний інститут розглядає себе як опору власних інтересів – національних чи комунітарних, які він покликаний просувати і захищати. Відповідно між інститутами, що побудовані на наднаціональних і міжурядових засадах, йде неофіційна боротьба за першість, а отже, і за повноваження [5, с. 94]. По-друге, певна конкуренція існує між інститутами (Європарламент і Комісія), що належать до категорії наднаціональних. Так, Європарламент завжди прагнув набути повноважень, які властиві національному парламенту (наприклад, право законодавчої ініціативи) і які на рівні Союзу є монополією Комісії. Якщо набути права законодавчої ініціативи Парламенту не вдалося, то розширити свої законодавчі повноваження за рахунок Комісії він все ж таки зміг. Так, Комісію було виключено зі складу Узгоджувального комітету, за результатами роботи якого Рада і Європарламент здатні змінити пропозиції Комісії без її згоди, причому для цього не вимагається одноголосного рішення Ради. Разом з тим, попри існуючу конкуренцію між Європарламентом і Комісією, вважається, що у функціональному сенсі вони працюють як партнери.

Амстердамський договір позначився на порядку функціонування Комісії: якщо раніше думка Парламенту щодо кандидатури її голови мала рекомендаційний характер, то відтепер набувала обов'язковості; підвищився статус голо-

ви Комісії (його згода стала необхідною для призначення комісарів). Однак, положення, які змінювали статус голови Комісії, були закріплені не в тексті Договору, а в Декларації про організацію і функціонування Комісії. Загалом, починаючи з цього етапу реформування інституційного механізму, зміни в порядку організації й функціонування Комісії були обумовлені змінами у порядку голосування і визначення кваліфікованої більшості в Раді.

Позиції Комісії були істотно підірвані через відставку її складу на чолі с Ж. Сантером. Як відомо, Європарламент отримав такий засіб впливу на Комісію як постановка питання про винесення їй вотуму недовіри, що наближує Комісію за статусом до національного уряду. Інституції парламентської відповідальності Комісії означає, що за ініціативою депутатів Європарламент двома третинами голосів, що становлять абсолютну більшість його членів, може висловити недовіру Комісії, що тягне за собою її колективну відставку. Вважалося, що це повноваження Парламенту з категорії «сплячих», доки у 1999 році виникла реальна загроза його застосування. І хоча ця процедура не була реалізована, іміджу Комісії було завдано нищівного удару.

З метою відновлення довіри до себе Комісія ініціювала запровадження правил і процедур, які б унеможливили поведінку у практику, що призвели до відставки Комісії Ж. Сантера; здійснила реформу цивільної служби ЄС; прийняла кодекс поведінки членів Комісії; почала послідовно реалізовувати вимогу стосовно обґрунтованості рішень, що нею ухвалюються тощо.

Нова спроба обмеження законодавчих повноважень Комісії на користь Ради мала місце напередодні підписання Ніщського договору [5, с. 139]. Ніщський договір викликав неоднозначну оцінку дослідників з точки зору результатів реформи Комісії: якщо, з одного боку, відбулося посилення наднаціональних засад в організації її роботи, про що свідчать зміни у порядку її формування (голова Комісії затверджується кваліфікованою більшістю членів Європейської Ради; кандидатури членів Комісії вносяться державами-членами; кінцевий склад Комісії формується Радою за згодою голови Комісії, після чого він схвалюється Європарламентом і остаточно затверджується кваліфікованою більшістю на засіданні Ради (ст. 214 ДЕСПв)), то з іншого – окремі положення, що символізують таке посилення, мали фіктивний характер (процедура затвердження складу Комісії кваліфікованою більшістю голосів Ради і необхідність отримання згоди голови Комісії на призначення інших її членів має значення, коли кожна держава-член висуне декілька кандидатур на одне місце – в іншому разі голова Комісії і Рада виступають статистами, здійснюючи свій вибір без реальної можливості вибору), що знецінювало їх зміст.

Головний здобуток Ніщського договору полягав у просуванні в напрямі перетворення голови Комісії на реального керівника цього інституту, про що свідчить закріплення за ним права здійснення політичного керівництва, визначення структури Комісії, розподілу і перерозподілу повноважень між її членами, здійснення поточного контролю за їх діяльністю. Відповідно до Процедурних правил (ст. 1) Комісія повинна визначати свої перспективні стратегічні цілі й Щорічну політичну стратегію, на основі якої розробляється робоча програма і попередній бюджет на наступний рік, відповідно до політичних вказівок її голови. Голова Комісії представляє програму Парламенту і відповідає на запитання депутатів, які стосуються законопроектів, що випливають з цієї програми. Впливовість голови визначається також його одноособовим правом розподіляти посади серед інших членів Комісії. Голова вносить свої пропозиції стосовно розподілу посад після попередніх неформальних консультацій зі своїми колегами. Показово, що розподіл обов'язків серед членів Комісії чітко не регулюється її Процедурними правилами. У результаті вирішальну роль у цьому питанні відіграє голова Комісії.

При цьому голова може змінити своє рішення у будь-який час (ст. 3 Процедурних правил) [13, с. 26–27]. Попри це прийняте в підсумку рішення вважається колегіальним. Однак права самостійно відправляти у відставку членів Комісії її голова так і не набув.

Затягування з реформуванням Комісії сприяло зменшенню ефективності її діяльності. На сьогодні ресурси Комісії несумірні з тими завданнями, що стоять перед нею. За кількістю співробітників її можна порівняти з адміністрацією великого міста, а масштаб її повноважень з середини 1980-х рр. стрімко зростає. Створена як мотор інтеграції Комісія вимушена здійснювати широке коло виконавчих функцій, що відволікає її адміністративні ресурси і не дозволяє якісно здійснювати перспективне планування [5, с. 224].

Лісабонський договір також не виправдав сподівання прибічників ідеї реформування Комісії. Хоча він містить цілий ряд новел щодо реформування інституційної системи, однак він не здійснив реформи Комісії. Надання *de jure* голові Комісії права на свій розсуд розподіляти портфелі між її членами не означає, що *de facto* він може це робити, оскільки виявляється заручником побажань національних урядів. Серед положень, які певною мірою посилюють позиції Комісії і голови, слід назвати наступні. Процедура формування Комісії відповідно до ст. 17 ДЕС вперше передбачила обов'язковість урахування позиції Європейської Ради. Європарламент має право відхилити кандидатуру голови Комісії, яку висуває політична партія, що займає більшість місць у Парламенті. Таким чином, слід визнати, що схвалений Європарламентом і Європейською Радою голова набуває максимально можливої на сьогодні легітимності.

Лісабонський договір посилив впливовість Комісії завдяки запровадженню посади Верховного представника ЄС із зовнішніх справ і політики безпеки, який одночасно є віце-головою Комісії (ст. 18 ДЕС). Таким чином, створено передумову до зменшення дублювання функцій і повноважень інститутів, що представляють інтереси Союзу на міжнародній арені, а також збільшення впливу Комісії на цю сферу відносин.

При дослідженні статусу Комісії буквально тлумачення положень установчих договорів дає помилкове уявлення про її справжню роль. Аналіз установчих договорів з урахуванням розширеного їх тлумачення дозволяє виділити чотири основні блоки повноважень Комісії: забезпечення виконання установчих договорів і заснованих на них актів, участь у нормотворчому процесі, здійснення управлінської діяльності, участь у здійсненні зовнішньополітичних зв'язків.

Основні положення, що характеризують Комісію, викладені у ст. 17 ДЕС. Так, Комісія має монополічне право на законодавчу ініціативу, «просуває спільні інтереси Союзу», здійснює нагляд за застосуванням права Союзу (під контролем Суду ЄС) та реалізує координаційну, виконавчу й управлінську функції, здійснює представництво на міжнародній арені (за винятком СЗПІБ), ініціює складання щорічної і багаторічної програми Союзу з метою досягнення міжінституційних угод, що в цілому обумовлює її виключне положення серед інститутів ЄС.

Ключова роль Комісії в інституційному механізмі ЄС обумовлена передусім її повноваженнями в законотворчій діяльності. Саме їй належить право ініціювати прийняття певного нормативного акта, який потім у рамках комітетів при Європейській комісії на національному рівні обговорюється і доопрацьовується, на рівні інститутів Союзу приймається, після чого передається державам-членам для застосування, за правильністю якого слідкує Комісія. Таким чином, на Комісії замикається коло відносин і взаємодії інститутів ЄС у нормотворчій діяльності.

Європейська комісія виконує також функцію «стража» установчих договорів [16, с. 103]: вона постійно

відстежує ситуацію як у Союзі в цілому, так і у кожній державі-члені, зокрема, ставлячи за мету не допустити порушення або неналежного виконання положень установчих договорів, а також заснованих на них актах вторинного права.

Комісія реалізує повноваження, що необхідні для забезпечення узгодженої роботи інституційного механізму Союзу. Так, вона співпрацює з Європейською Радою і її головою для забезпечення підтримки з їх боку своєї місії всередині Союзу; Європейська Рада, у свою чергу, у певних випадках уповноважує Комісію представляти свої інтереси. Комісія плідно взаємодіє з формациями Ради під час обговорення вироблених спільно з Європейською Радою ініціатив стосовно законодавства ЄС. Вказані повноваження засвідчують, що Комісія є головною сполучною ланкою, завдяки якій забезпечується координація й ефективна діяльність інститутів ЄС.

Справжню роль Комісії розкриває здійснення нею комплексу наступних повноважень: вона може ініціювати процедуру призупинення окремих прав держав-членів; самостійно накладати штрафні санкції; звертатися з позовом до Суду ЄС з приводу невиконання зобов'язань або бездіяльності держав-членів або інститутів Союзу (статті 258–260 ДФЕС).

Небажання провідних держав-членів Союзу завершити реформування Комісії певною мірою пов'язано з більш амбітними планами стосовно створення європейського уряду. Німеччина почала просувати цю ідею наприкінці 90-х рр. Відповідно до пропозиції Німеччини і Франції під час Брюссельського саміту ЄС (23 жовтня 2011 року) було вирішено створити «економічний уряд», до складу якого мають увійти голови держав і урядів зони євро. Очолювати новий орган має голова Європейської Ради. Потреба у створенні цієї структури обумовлена тим, що Рада міністрів фінансів зони євро не має достатніх повноважень, щоб оперативним приймати рішення зі складних фінансових проблем. Важко пояснити, чим обумовлена потреба створення ще одного інституту, якщо за своїм складом

він буде аналогом Європейської Ради в усіченому складі. «Економічний уряд» у такому форматі матиме не наднаціональний, а міжурядовий характер, оскільки йому будуть надані повноваження здійснювати контроль за дотриманням національними урядами фінансової дисципліни. Це породжує дві проблеми: по-перше, можливість подальшого обмеження суверенітету держав-членів, на що національним урядам важко погодитися, і, по-друге, створення нехай і фрагментарних елементів наднаціонального «економічного уряду» поставить питання щодо вирішення делікатного політичного питання стосовно однаково рівного ставлення інститутів і органів ЄС до політики провідних держав-членів. Очевидно, що очікувати перетворення «економічного уряду», доки він не набере наднаціонального характеру, на інститут, який зможе конкурувати за ступенем впливовості з існуючими інститутами ЄС, не доводиться.

Європейська комісія є провідним наднаціональним інститутом ЄС. Юридична практика шляхом розширеного тлумачення рамкових положень установчих договорів сприяла формулюванню неписаного принципу, який передбачає участь Комісії у здійсненні всіх управлінських функцій і прийнятті рішень у формі нормативно-правових актів. Хоча діяльність Європейської комісії нагадує роботу національного уряду, вона не може бути віднесена до виконавчої гілки влади, оскільки поряд з реалізацією виконавчої та владно-розпорядчої діяльності здійснює важливі законодавчі повноваження.

З огляду на відсутність спільної економічної політики функціонування економічного союзу сьогодні не потребує спеціального інституту, а тому чинна структура інститутів повністю відповідає як вимогам права ЄС, так і практиці функціонування економічного союзу. За цих умов створення поряд з Європейською комісією «економічного уряду», аналогічного за статусом ЄЦБ, можливе у випадку, якщо буде створено повноцінний політичний союз і забезпечено його підтримку як державами-членами, так і громадянами ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бірюков М. М. «Конституция для Европы» и реформирование на ее основе Европейской комиссии и судебной системы Европейского Союза / М. М. Бирюков // Журн. рос. права. – 2005. – № 8. – С. 128–143.
2. Гоці С. Європейська Комісія. Процеси ухвалення рішень і виконавчі повноваження / С. Гоці ; пер. з італ. – К. : К. І. С., 2006. – 208 с.
3. Гришин А. В. Экономический и валютный союз : правовой механизм : автореф. дис. ... на соискание уч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.10 «судоустройство ; прокуратура и адвокатура» / А. В. Гришин. – М., 2010. – 25 с.
4. Договори, учреждающие Европейские Сообщества / отв. ред. Ю. А. Борко. – М. : Международ. изд. гр. «Право», 1994. – 390 с.
5. Кавешников Н. Ю. Трансформация институциональной структуры Европейского Союза / Н. Ю. Кавешников. – М. : Навона, 2010. – 480 с.
6. Станкевич О. В. Місце Комісії Європейського Союзу в законодавчому процесі : дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.11 / Ольга Вікторівна Станкевич. – Х., 2001. – 228 с.
7. Топорнин Б. Н. Европейское право / Б. Н. Топорнин. – М. : Юристъ, 1998. – 456 с.
8. Code of conduct for Commissioners // European Commission. C (2011) 2904. – Brussels, 2011.
9. Corbett R. The European Parliament / R. Corbett, Fr. Jacobs and M. Shackleton / 3th Edition. – John Harper Publishing, 2003. – Pages : xv+363 p.
10. McCormick J. The European Union. Politics and Policies. Cambridge / J. McCormick. – Cambridge : Westview Press, 2004. – 432 p.
11. Montani G. The Role of the European Budget in European Economic Policy / G. Montani // Il Federalista. – Year XLVII. – 2005. – № 3. – P. 136–168.
12. Roney A. The EC/EU Fact Book : The Complete Question and Answer Guide / A. Roney. – L., 2000. – 351 p.
13. Rules of Procedure of the Commission // Official Journal. – L 30. – 08.12.2000. – P. 0026–0034.
14. Shaw J. Law of the European Union / Jo Shaw. – 3rd ed. – Basingstoke : Palgrave, 2000. – 591 p.
15. The European Commission. Appointment, Preferences and Institutional Relations // CESIFO Working Paper № 2120. – 2007.
16. Usher J. The Commission and the Law / J. Usher // Spence D. (eds.). The European Commission. – L., 2006.
17. Weatheril S. EC Law : the Essential Guide to the Legal Workings of the European Community / S. Weatheril & P. Beaumont. – London, 1995.